

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס
משנה ותוספתא – ברכות
פרופ' בנימין קצוף | המחלקה לתלמוד
Mishnah and Tosefta: Tractate Berakhot | 091848-01

סמינריון (זום)	סוג הקורס:
4 נ"ז	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
יום ו, 8:00	יום ושעה
יום ג, 12:00	שעת קבלה:
binyamin.katzoff@biu.ac.il	מייל מרצה:
lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

בקורס נערוך עיון משווה במשנה ובתוספתא תוך בחינת טיב עדי הנוסח של שני החיבורים, התהוות החיבורים ואופי עריכתם, היחס שבין ההלכות הבודדות וקבצי ההלכות, דרכי שילוב חומר לא הלכתי בהקשר הלכתי, ותולדות ההלכה הנוגעת לקריאת שמע, לתפילת העמידה ולשאר הברכות. במהלך השנה יכתבו הלומדים עבודה סמינריונית בנושא המשנה והתוספתא המיישמת את שיטות המחקר שנלמדו בקורס.

בתחילת השנה יוקדש זמן להדרכה משותפת לכל הכותבים עבודה סמינריונית על השלבים בכתיבת העבודה, ובמהלך השנה תערכנה פגישות הנחיה אישיות. במהלך הסמסטר השני כל הכותבים יציגו רפראט.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים יבחנו באופן השוואתי טקסטים מן המשנה והתוספתא לאור שיקולים הנוגעים לטיב עדי הנוסח, התהוותם, היחס בין ההלכות בשני החיבורים, והיחס שבין ספר המשנה לספר התוספתא, תוך שימוש נרחב בספרות המחקר.
2. הלומדים ינתחו את אופי החיבורים לאור דרכים שונות לבחינת טכניקת העריכה של כל חיבור.
3. הלומדים יבחנו את תולדות ההלכה הנוגעת לדיני קריאת שמע, תפילת העמידה ושאר הברכות.
4. הלומדים יכירו את מסורות הנוסח העיקריות של כל חיבור, את היחס ביניהן, ואת המאגרים הדיגיטליים המרכזיים בהם ניתן לעיין בהם.

מיומנויות

1. הלומדים ינתחו באופן ביקורתי טקסטים מן המשנה והתוספתא תוך עמידה על ההבדלים בין מסורות הנוסח של כל חיבור, תהליכי התהוותו, והיחסים האפשריים בין ההלכות ובין החיבורים.
2. הלומדים יבחנו באופן ביקורתי גישות מחקריות שונות המצויות בספרות המחקר בנוגע לאופי החיבורים וטיב היחסים ביניהם.
3. הלומדים יכירו את הכלים הדיגיטליים המסייעים ללימוד וחקר הספרות התנאית, בהם מאגרים הכוללים תצלומי כתבי יד, טקסטים מוקלדים וספריות מחקר דיגיטליות.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מרכיבי למידה פעילה:

1. כתיבת עבודה סמינריונית המבוססת על ניתוח השוואתי עצמאי של המקורות לאור מסורות הנוסח של החיבורים והגישות השונות בנוגע ליחס בין ההלכות בשני החיבורים וליחס בין החיבורים השלמים.
2. הצגת רפראט בסמסטר השני.
3. קריאה ביקורתית של גישות שונות בספרות מחקר.
4. הכרה ושימוש עצמי במאגרים ובכלים דיגיטליים ללימוד וחקר הספרות התנאית.

הערכה תהליכית ומעצבת:

במהלך הסמסטר הראשון יערכו פגישות אישיות לחשיבה משותפת על הגדרת נושא לסמינריון. הכותבים יגישו עד לסוף הסמסטר הראשון טיוטא של המבוא ושל הרשימה הביבליוגרפית לקבלת משוב. במהלך הסמסטר השני יציגו הלומדים רפראט בפני המשתתפים בקורס ובו יוצגו שאלת המחקר, ממצאים ראשוניים ומסקנות מקומיות, במטרה לקבל משוב וביקורת משאר הלומדים בקורס ומן המרצה.

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה
1	המשנה ומסורות הנוסח שלה	ד' רוזנטל, "תולדות נוסח המשנה", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, בעריכת מ' כהנא ואחרים, ירושלים תשע"ח, חלק א, עמ' 65-107
2	התוספתא ומסורות הנוסח שלה	י' ברודי, Mishnah and Tosefta Studies, ירושלים 2014, עמ' 31-61
3	מבוא ליחסי משנה ותוספתא	ש"י פרידמן, "מהות התוספתא ביחסה למשנה", בתוך לתורתם של תנאים, אסופת מחקרים מתודולוגיים ועיוניים, ירושלים 2012, עמ' 3-57
4	שילוב מקורות לא הלכתיים בהקשר הלכתי	י' פרנקל, "האגדה שבמשנה", מחקרי תלמוד ג (תשס"ה), עמ' 655-683
5	הדרכה לכתיבת עבודה סמינריונית	
6	מבנה מסכת ברכות במשנה ובתוספתא	

7-8	זמן קריאת שמע של ערבית	גינצבורג, ל', פירושים וחיידושים בירושלמי, ניו-יורק תש"א, א, עמ' 3-12
9-10	זמן קריאת שמע של שחרית	בנוביץ, מ', מסכת ברכות פרק ראשון מן התלמוד הבבלי, עם פרשנות על דרך המחקר, ירושלים תשס"ב, עמ' 381-413
11-12	מצב הגוף בזמן קריאת שמע – ההכרעה כבית הלל	ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דקעלה"י השביעי (תשמ"א), ג, עמ' 21-44; סבתו, מ', "קריאת שמע של ר' ישמעאל ושל ר' אלעזר בן עזריה וההכרעה כבית הלל", סידרא כב (תשס"ז), עמ' 41-55
13-14	ברכות קריאת שמע	פירוש רש"י ור"ת למשנה ולתוספתא המופיע בשבלי הלקט, ענין תפילה, כח
15-16	כוונה בקריאת שמע וכוונה במצוות	Moscovitz, L., Talmudic Reasoning, Tubingen 2002, p. 306-309, 327-331
17-18	טעה בקריאת שמע	עמית, א', "טעה' בדבר משנה: עיון במשנה ברכות ב, ד" סידרא יט (תשס"ד) 117-135
19	מיסוד חובת התפילה	פליישר, ע', "לקדמוניות תפילות החובה בישראל", תרביץ נט (תש"ן), עמ' 419-441
20-21	'פרשת העיבור'	הנשקה, ד', "בין 'פרשת העיבור' לברכת המינים", מקומראן עד קהיר, מחקרים בתולדות התפילה, בעריכת י' תבורי, ירושלים תשנ"ט, עמ' עה-קב
22-23	ברכת המזון והזימון	שמש, א', "ברכת המזון – שלוש או ארבע", סידרא יא (תשנ"ה), 153-166
24-25	ברכת המצוות	וולפיט, א', "Approaching the text and approaching God: the redaction of Mishnah and Tosefta Berachot", מדעי היהדות 43 (תשס"ה), 21-79

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
הצגת רפראט	20% מהציון הסופי
עבודה סמינריונית	80% מהציון הסופי

דרישות הקורס

בקורס זה יש חובת נוכחות. סטודנט ית שיעדר מעל 20% מן ההרצאות במהלך הסמסטר ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת ולא יקבל ציון בקורס. לקראת המפגשים הסטודנטים יתבקשו לעיין במקורות ולקרוא ספרות מחקר כהכנה ללימוד המשותף. חלק מן המפגשים בקורס יהיו במתכונת אסינכרונית בהם הסטודנטים יתבקשו לעיין בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ובספרות מחקר העוסקת באופים של המקורות התנאיים. מספר המפגשים במתכונת זו יקבע במהלך השנה. במהלך הסמסטר הראשון יערכו פגישות אישיות לחשיבה משותפת על הגדרת נושא לסמינריון. הכותבים יגישו עד לסוף הסמסטר הראשון טיוטא של המבוא ושל הרשימה הביבליוגרפית לקבלת משוב. במהלך הסמסטר השני יציגו הלומדים רפראט בפני המשתתפים בקורס ובו יוצגו שאלת המחקר, ממצאים ראשוניים ומסקנות מקומיות, במטרה לקבל משוב וביקורת משאר הלומדים בקורס ומן המרצה. ציון עובר: 60.

דרישות קדם

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

1. אברמסקי, י', תוספתא עם פירוש חזון יחזקאל, ירושלים תש"ח
2. אלבק, ח', מחקרים בברייתא ובתוספתא ויחסן לתלמוד, ירושלים תש"ל
3. אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז
4. אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד
5. בנוביץ, מ', מסכת ברכות פרק ראשון מן התלמוד הבבלי, עם פרשנות על דרך המחקר, ירושלים תשס"ב.
6. בנוביץ, מ', "שינון: קריאת שמע במשנתו של רבי שמעון בר יוחאי", סידרא כ (תשס"ה), עמ' 25-56

7. בר-אשר, מ', "הטיפוסים השונים של לשון המשנה", תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 187-220
8. ברורמן, נ', "לבחינת טיבם של כ"י וינה וכ"י ארפורט של התוספתא", מחקרים בלשון, ה-ו (תשנ"ב), עמ' 153-170
9. ברודי, י', משנה ותוספתא כתובות, נוסח פרשנות ועריכה, ירושלים תשע"ה
10. גילת, י"ד, "למחלוקות בית שמאי ובית הלל", ספר פנחס זומר, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 166-176
11. גילת, י"ד, "מתולדות קריאת שמע", פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן 1992, עמ' 283-300
12. דה-פריז, ב', "בעית היחס בין התוספתא ובין התלמודים", תרביץ כח (תשי"ט), עמ' 158-170
13. הנשקה, ד', "בין 'פרשת העיבור' לברכת המינים", מקומראן עד קהיר, מחקרים בתולדות התפילה, בעריכת י' תבורי, ירושלים תשנ"ט, עמ' עה-קב
14. וולפיש, א', "איחוד ההלכה והאגדה: עיון בדרכי עריכתה של התוספתא", היגיון ליונה, בעריכת י' לוינסון ואחרים, ירושלים תשס"ז, עמ' 309-331
15. וולפיש, א', "העריכה היוצרת וכוח היצר: עיון בעריכת מסכת קידושין במשנה, בתוספתא ובבבלי", JSIJ, 7 (2008), pp. 309-331
16. ליברמן, ש', תשלום תוספתא, מבוא לתוספתא מהדורת צוקרמנדל, ירושלים תשל"ה
17. ליברמן, ש', תוספתא כפשוטה, ט, ניו-יורק תשמ"ח נאה, ש', "בורא ניב שפתיים": פרק בפנומנולוגיה של התפילה על-פי משנת ברכות ד, ג; ה, ה", תרביץ סג (תשנ"ד), עמ' 185-218
18. נאה, ש', "עוד על 'פרשת העיבור'", מקומראן עד קהיר, מחקרים בתולדות התפילה, בעריכת י' תבורי, ירושלים תשנ"ט, עמ' קג-קכ.
19. פליישר, ע', "לקדמוניות תפילות החובה בישראל", תרביץ נט (תש"ן), עמ' 397-441
20. פליישר, ע', "תפילת שמונה עשרה: עיונים באופיה, סדרה, תוכנה ומגמותיה", תרביץ סא (תשנ"ב), עמ' 179-223
21. סבתו, מ', "קריאת שמע של ר' ישמעאל ושל ר' אלעזר בן עזריה וההכרעה כבית הלל", סידרא כב (תשס"ז), עמ' 41-55
22. ספראי, ש', "משנת חסידים ואנשי מעשה", והנה אין יוסף – קובץ לזכרו של יוסף אמוראי, תל-אביב תשל"ג, עמ' 136-153
23. ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דקעלה"י השביעי (תשמ"א), ג, עמ' 21-44
24. ספראי, ש', "חסידים ואנשי מעשה", ציון נ (תשמ"ה), עמ' 133-154
25. עמית, א', "טעה' בדבר משנה: עיון במשנה ברכות ב, ד" סידרא יט (תשס"ד), עמ' 117-135
26. פרדו, ד', תוספתא עם פירוש חסדי דוד, ב, ליורנו תקל"ו
27. פרידמן, ש', "ברייתות שבתלמוד הבבלי ויחסן למקבילותיהן בתוספתא", עטרה לחיים, מחקרים בספרות התלמודית והרבנית לכבוד פרופ' ח"ז דימיטרובסקי, עורכים ד' בויארין ואחרים, ירושלים תש"ס, עמ' 163-201
28. פרידמן, ש"י, תוספתא עתיקתא, מסכת פסח ראשון: מקבילות המשנה והתוספתא ופירושן, בצירוף מבוא כללי, רמת-גן 2002
29. פרידמן, ש"י, "מהות התוספתא ביחסה למשנה", בתוך לתורתם של תנאים, אסופת מחקרים מתודולוגיים ועיוניים, ירושלים 2012, עמ' 3-57
30. פרנקל, י', "האגדה שבמשנה", מחקרי תלמוד ג (תשס"ה), עמ' 655-683
31. קנוהל, י', 'פרשה שיש בה קיבול מלכות שמים"', תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 11-31
32. קצוף, ב', "יחס הברייתות בתוספתא למקבילותיהן התלמודיות: עיון מחודש לאור מסכת ברכות", HUCA 75 (2004), עמ' א-כד
33. קצוף, ב', "המקורות התנאיים ונוסחם בספר הלכות פסוקות", שנתון המשפט העברי כה (תשס"ח), עמ' 216-199

34. קצוף, ב', "רשימת חמשת הנזקים המועדים", שנתון המשפט העברי כז (2013), עמ' 175-199
35. קצוף, ב', "קטעי כריכה של תוספתא נדרים מנורצ'יה ומקומם במסורת הנוסח", JSIJ 15 (2019), עמ' 1-17
36. רוזנטל, ד', "על שלב נוסף בתולדות נוסח המשנה", תרביץ, פא (תשע"ג), עמ' 47-60
37. רוזנטל, ד', "תולדות נוסח המשנה", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, בעריכת מ' כהנא ואחרים, ירושלים תשע"ח, חלק א, עמ' 65-107
38. רוזנטל, י', "על נספחים ומקומם בתוספתא", תרביץ, עט (תש"ע-תשע"א), עמ' 187-228
39. שמש, א', "ברכת המזון – שלוש או ארבע", סידרא יא (תשנ"ה), 153-166
40. שמידמן, ש', "ענפי הנוסח של תוספתא יבמות לאור קטעי הגניזה הקהירית", תרביץ פט (תשפ"ג), עמ' 5-38
41. שרמר, ע', "למסורת נוסח התוספתא, עיון ראשוני בעקבות שאול ליברמן", JSIJ 1 (2002), עמ' 11-43
42. שרמר ע' וב' קצוף, "מלבטי ההדרת התוספתא: על קו התפר שבין נוסח, פרשנות וגלגולי המסורת", JSIJ 20 (2021), עמ' 1-13
43. ע' שרמר וב' קצוף, "צבת בצבת": מקורה, עריכתה ונוסחה של הברייתא על כתב התורה בתוספתא סנהדרין", JSIJ 22 (2022), עמ' 1-21
44. ע' שרמר וב' קצוף, "המסורת התנאית על פסח חזקיהו", תרביץ פט (תשפ"ג), עמ' 555-580
45. Brody, R., *Mishnah and Tosefta Studies*, Jerusalem 2014
46. Elman, J. Y., "Babylonian Baraitot in the Tosefta and the Dialectology of Middle Hebrew", *AJSR* XVI (1991), pp. 1-29
47. Elman, J. Y., *Authority and Tradition: Toseftan Baraitot in Talmudic Babylonia*, New-York 1994
48. Goldberg, A., "The Tosefta – Companion to the Mishna", *The Literature of the Sages* I, ed. S. Safrai, Philadelphia and Assen 1987, pp. 283-302
49. Hauptman, J., *Rereading the Mishnah, A New Approach to Ancient Jewish Text*, Tübingen 2005
50. Hauptman, J., "The Tosfta as A Commentary on an Early Mishnah", JSIJ 4 (2005), pp. 109-132
51. Katzoff, B., "'God of our Fathers': Rabbinic Liturgy and Jewish-Christian Engagement", *JQR* 99 (2009), pp. 303-322
52. Katzoff, B., "A story in three contexts: the redaction of a Toseftan pericope", *AJS Review* 38 (2014), pp. 109-127
53. Katzoff, B., "Was There a Separate Transmission of Tosefta Tohorot? Evidence from rishonim and from fragments of the Cairo Geniza and 'European Geniza'", *HUCA* 88 (2017), pp. 29-54
54. Kraemer, D., "The Mishnah", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 299-311
55. Mandel, p., "The Tosefta", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 316-335